

SVAR TILL MINA KRITIKER

Jag är naturligtvis glad över att min bok *Varats dunkla skrymslen* har uppmärksammats med fyra, huvudsakligen välvilliga, artiklar i denna tidskrift. Men ska jag därmed slå mig för bröstet? Det beror på vad ett sådant slagsmål betyder. Vilket framgår av följande bibliska passage:

Två män gick upp till templet för att be, den ene var farisé, den andre tullindrivare. Fariséen ställde sig och bad för sig själv: "Jag tackar dig, Gud, för att jag inte är som andra människor, tjuvar och bedragare och horkarlar, eller som tullindrivaren där. Jag fastar två gånger i veckan, jag lämnar tionde av allt jag köper." Men tullindrivaren stod avsidet och vågade inte ens lyfta blicken mot himlen utan slog med händerna mot bröstet och sade: "Gud, var nådig mot mig syndare."

Att slå sig för bröstet är alltså inte alls ett utslag av högmod – vilket tycks vara den moderna tolkningen – utan tvärtom raka motsatsen. Och i min situation är det förstås mest passande att jag håller mig till den ursprungliga betydelsen. Låt mig därför börja med den kanske mest kritiska av de fyra artiklarna.

* * *

Torbjörn Tännsjö har rätt i att jag ibland reviderar mina uppfattningar. Det vore väl konstigt annars. Man kan ju komma på bättre tankar. Ibland har jag väl till och med ändrat uppfattning helt avsiktligt. Men därmed inte sagt att jag kunde ha låtit bli.

När det gäller fri vilja – som varken Torbjörn eller jag tror på – hade jag kanske en annan uppfattning 1970 än nu, jag minns inte riktigt vad jag då trodde, om jag nu trodde något bestämt. Det jag då föreslog var att vissa naturlagar inte gäller med nödvändighet och att detta i så fall tycks kunna lämna utrymme för handlingsfrihet (och viljefrihet). Men jag hade också en rätt förvirrad uppfattning om vad som skulle tala för en sådan handlingsfrihet.

Nu, femtio år senare, misstänker Torbjörn att jag håller mig med två olika begrepp om handlingsfrihet. Så kan man kanske uttrycka det (och

bägge kan användas både i och utanför seminarierummet). Jag vidhåller att vi inte kan handla annorlunda än vi gör – eftersom våra handlingar orsakas av faktorer utanför vår kontroll – men jag menar också att moralen inte kräver en handlingsfrihet som strider mot detta. Sätillvida är jag alltså överens med Torbjörn. Moralén kräver bara en *konditional* handlingsfrihet av den typ som Torbjörn och Maria Svedberg vill försvara. Det är också vad Kants maxim att "bör" implicerar "kan" vanligen anses kräva, åtminstone numera.

Torbjörn invänder också mot mitt påstående att vi inte väljer våra tankar. Närmare bestämt menar han att vi ibland väljer våra uppfattningar. Det håller jag med om – även om det inte gäller tankarna i mitt exempel. Men jag borde ha sagt att vi, i de fall där vi väljer uppfattningar, inte väljer att välja dem och att vi inte kunde ha valt något annat. (Utom förstås i den konditionala meningen att vi hade valt något annat om vi hade valt att välja något annat, vilket får anses vara trivialt sant.)

När jag säger att "man kan hålla fast vid orsakslagen" och att "man kan överge den klassiska utilitarismen", så tänker jag mig förstås att man har alternativ. Och Torbjörn har nog rätt i att alternativ är handlingar man kan utföra i den konditionala meningen. Men jag tror fortfarande att vi inte kan göra något annat än det vi faktiskt gör och att vi inte kan tro något annat än det vi faktiskt tror. Att vi gör det vi gör och tror det vi tror har orsaker som vi inte har någon kontroll över. Det tror jag.

* * *

Martin Peterson föreslår en förbättring av min idé att moralisk realism kanske bör ges en svagare innebörd än den vanliga, nämligen så att vissa moraliska omdömen är sanna, andra är falska, och ytterligare andra är varken sanna eller falska (i objektiv mening).

Han tycker att denna idé (som den framförs i boken) har både förtjänster och nackdelar. En förtjänst är att den förklarar varför många moraliska oenigheter inte tycks kunna lösas till allmän belåtenhet. En nackdel är att den tycks vara en konstig och oelegan kombination av realism och anti-realism.

Jag är beredd att hålla med. Martins invändning låter visserligen lite konstig. Det är väl oundvikligt att en försvagning av moralisk realism av den typ jag föreslår *måste* bli en kombination av realism och anti-realism. Det är ju just det idén går ut på: vissa moralomdömen är sanna och andra är varken sanna eller falska. Men jag tror att Martins invändning bättre kan uttryckas som att en semantisk analys av moralomdömen

som innebär en kombination av kognitivism och non-kognitivism är oelegant och "disjunktiv" på ett obehagligt sätt. Det är ju "radikalt anorlunda analyser" han invänder mot. (Han säger visserligen att det vore "metafysiskt konstigt" att tänka sig att realister har rätt om vissa moraliska omdömen, men antirealister om andra. Men jag tror ändå att det är den disjunktiva semantiska analysen han ogillar.)

Jag håller med honom om detta. I boken nämner jag visserligen Hägerström som exempel på en anti-realist, och min hänvisning till en ren smaksak som surströmming kan också vara vilseledande, men jag behöver inte anta någon form av emotivism eller expressivism för vissa moralomdömen. Jag kan, och vill helst, hålla fast vid en kognitiv eller objektivistisk analys av moralomdömen i allmänhet. (Jag beklagar att den meta-etiska terminologin kan vara förvirrande; kanske kan jag själv ha bidragit till det. I så fall beklagar jag även detta.)

Martin föreslår att vi ska tillämpa Elizabeth Barnes teori om metafysisk obestämdhet på de moralomdömen som saknar sanningsvärde. Fördelen med den är enligt Martin att man då kan hålla fast vid en klassisk tvåvärd logik. Men jag har inte riktigt begripit hur det går till.

Att logiken är tvåvärd betyder väl att det bara finns två sanningsvärden, nämligen *sant* och *falskt*. Men Barnes/Martins teori kan ju tyckas innebära att det därutöver finns ett tredje sanningsvärde, nämligen *obestämt*. Men tanken är nog att detta inte ska räknas som ett sanningsvärde. Det ska väl betyda något i stil med "sant eller falskt, men obestämt vilket" – något som då inte ska tolkas som "sant eller falskt, men varken sant eller falskt". Men varför är det inte ett sanningsvärde?

Hur som helst, detta är kanske en förbättring av min idé. Och Martin anser att det förklarar att vi fortsätter att träta om vissa moraliska frågor utan att göra framsteg. Om detta är glädjande eller inte kan diskuteras. Kanske är det obestämt.

* * *

Anna-Sofia Maurin har ofta, liksom jag, tyckt att egenskaper och relationer "är rätt mystiska saker", och nu vill hon med utgångspunkt i min bok börja rota i frågan om deras natur. Hon noterar att det finns både metafysiska och epistemologiska varianter i detta frågekomplex. Hon menar att jag främst tagit fasta på det epistemologiska. Det stämmer väl, men det är klart att jag därmed också är intresserad av det metafysiska.

Anna-Sofia tänker sig att den epistemologiska frågan kan hanteras med principen att två uttryck står för samma egenskap om man på ve-

tenskapliga grunder kan komma fram till att de "refererar till samma sak". Hon exemplifierar med "vatten" och " H_2O ". Men även om dessa uttryck refererar till samma sak, nämligen själva vätskan, så kan jag inte se att det visar att det är en och samma egenskap de tillskriver denna vätska. Och detsamma gäller väl också "halvfull och "halvtom", i den mån de alls skulle förekomma i våra bästa vetenskapliga teorier.

Beträffande den metafysiska frågan anknyter Anna-Sofia förstås till Quine (som ju också ligger bakom förslaget att vår bästa vetenskapliga teori avgör vad som existerar). Men hon undrar hur man ska tolka identitetsvillkoret för egenskaper. Ja, det är just det som är frågan. Den möjlighet Anna-Sofia själv föredrar – och som jag inte har uppmärksammat – är att egenskap F och egenskap G är identiska om och endast om F och G "har samma natur".

Men som hon själv noterar hjälper det inte mycket.

Man kunde kanske tycka att uttrycket "har samma natur" är synonymt med "har samma egenskaper". Det skulle väl Anna-Sofia förneka, eftersom hon tycks luta åt att det att ha en natur är något "primitivt". Jag tycker däremot det låter rätt rimligt, men det resulterar förstås i en förgärlig cirkel: egenskaper förklaras med egenskaper.

Kanske är alltså Anna-Sofia och jag till sist ganska överens, även om vi använder ordet "mystiskt" på lite olika sätt.

* * *

Folke Tersman frågar sig vad det innebär att, som jag påstår i boken, vetenskapen och allt vårt vetande grundar sig på tro. Han visar att tesen kan tolkas på olika sätt, och han menar att den intressantaste tolkningen är internalistisk.

Jag håller med om det. Grovt uttryckt: tro utgör skäl för tro. Närmare bestämt: för att veta måste man ha skäl för att tro det man tror, och skälet ska vara något man tror (till skillnad från det förhållandet att man tror det). Det skälet är ett skäl för är däremot inte något man tror, utan snarare en sorts handling, nämligen att tro något.

Men därefter påpekar Folke att en sådan internalism är problematisk. Problemet är att det är väldigt oklart hur mycket man för övrigt bör tro för att ha ett skäl för att tro något man tror. Folke ger flera exempel på vad man kanske bör kräva, och listan kan säkert göras betydligt längre.

Jag håller med om även detta.

Hur ska vi då göra? Jag tror på någon form av koherentism. Det man tror ska hänga ihop genom att de olika delarna inte kommer i konflikt,

utan tvärtom stödjer varandra på olika sätt, deduktivt och induktivt, genom förklaringsrelationer och evidensrelationer. Och eftersom man kan tro mer eller mindre starkt bör väl ens subjektiva sannolikheter över olika omdömen vara någorlunda i överensstämmelse med de vanliga axiomen för sannolikhet.

Men jag tror inte att det finns något bestämt svar på frågan vad man ska tro för att något man tror ska vara ett skäl för att tro på något annat. Dels tror jag att det kan variera från situation till situation, men dels tror jag också att det helt enkelt är ganska obestämt. Det avspeglar sig också i att skäl kan vara mer eller mindre goda, vilket vi vanligen föreställer oss. Jag tror att det hela är rätt flytande och att varje försök att hitta en entydig och slutgiltig lösning av Folkes problem är dömt att misslyckas.

Vi får ta det lite lugnare. Men ju mer våra åsikter hänger ihop, inom rimliga gränser, desto bättre är det nog. Det kräver att vi tror förhållandevis mycket. Men Folke har känslan av att "vi i gemen tror lite för mycket". Det ligger väl något i det, men jag tror snarare att vi ofta tror alldeles för starkt. Hur som helst, tror vi inte rätt mycket så kan vi nog inte ha särskilt starka skäl att tro det vi tror.

Jag hoppas att förvirringen därmed har skruvats upp på en någorlunda hög nivå. Och för övrigt är jag glad att ännu inte vara död.